

Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 7, Ocak/January 2022, ss. 329-348.

Geliş Tarihi–Received Date: 29.11.2021 Kabul Tarihi–Accepted Date: 09.01.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

HARP RAPORLARI PENCERESİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR ASKERİ HAVACILIK FAALİYETLERİ

 DAVUD KAPUCU*

 10.53718/gttad.1030259

ÖZ

Mondros Mütarekesi'nin ardından Anadolu'nun değişik bölge ve yerleri İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiştir. Bu ortamda Osmanlı orduları terhis edilmiş sadece ülkeyi korumak için çok az bir kuvvetin kalmasına müsaade edilmiştir. İşgaller, Anadolu'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ile Kuva-yı Milliye'nin kurulmasına yol açmıştır. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ile Millî Mücadele başlamıştır. İstiklâl Harbi'nin askerî ve siyasî başarılarla sonuçlanmasının ardından yeni Türkiye Devleti, bağımsız bir devlet olarak varlığını tüm dünyaya onaylatmak amacıyla Lozan Konferansı'na katılmıştır. Türkiye, Lozan görüşmelerinin başlangıcından sonuna kadar geçen zaman zarfında diplomasi ve savaş hazırlığını eşgüdümlü olarak yürütmek zorunda kalmıştır. Lozan görüşmeleri devam ederken görüşmelerin kesintiye uğraması halinde işgal altında bulunan İstanbul, Çanakkale ve Boğazlar ile Musul'un askerî operasyonla alınması amacıyla askerî hazırlıklara devam edilmiştir. Türk ordusu Mudanya Mütarekesi ile silah bırakmış olmasına rağmen konferans sürecinde hazırlıklarına devam ederek etkinliğini korumuştur. Süreç içerisinde İstanbul ve çevresinin alınmasına yönelik Türk topraklarında yaşanabilecek olası yeni bir askerî harekât çerçevesinde hava unsurlarının faaliyetleri de Lozan Barış Görüşmeleri'nin sonuna kadar devam etmiştir.

Türk hava unsurları, 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Mütarekesi'nden sonra Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasına kadar geçen periyotta yaptığı keşif ve gözetleme faaliyetleri ile İtilaf kuvvetlerinin konum, yer ve hareketliliğini yakından takip etmiştir. Bu kapsamda bir taraftan İtilaf kuvvetlerinin tüm faaliyetleri gözlenmiş, diğer taraftan da olası taarruza hazırlık yapılmıştır.

Türk ordusunun teyakkuzuna karşın, İtilaf Devletleri de olası çatışma riskine karşı hava faaliyetleri ile (hatt-ı fasıl) ayırıcı çizgiyle belirlenen hat boyunca Türk tarafındaki gelişmeleri sürekli olarak takip etmiştir. Lozan Barış Konferansı süresince Mudanya Mütarekesi hükümlerinin gereği olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne ait birlikler Çanakkale bölgesinde ve Kocaeli yarımadasında belirlenen ayırıcı çizgileri geçmeden hava unsurları tarafından keşif ve gözetleme faaliyetlerini icra etmiştir. Havacı personel, komuta kademesinin karar verme sürecini hızlandırmak amacıyla elde ettiği bilgileri hiç zaman kaybetmeden komuta karargâhına ulaştırmıştır.

20 Kasım 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Müttefik Devletler Hükümetleri delegelerinin katılımıyla başlayan ve zaman zaman gergin anların yaşandığı, hatta görüşmelerin kesilmesi tehlikesinin doğduğu ve Türk ordusunun yeniden harekât hazırlıklarına giriştiği görüşmeler uzlaşmayla sonuçlanmıştır. Lozan barış görüşmelerinin başlangıcından itibaren Türk hava unsurları ile İtilaf Devletleri hava birlikleri karşılıklı keşif ve gözetleme faaliyetleri ile birbirinin durum ve vaziyetini yakından izlemiştir. Karşılıklı hava gözlem faaliyetleri 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile sona ermiştir.

Bu çalışmada, Mudanya Mütarekesi'nden Lozan Barış Antlaşması'nın sonuçlanmasına kadar geçen süreçte Türk ve İtilaf güçlerine ait uçakların uçuş paternleri ve havacılık faaliyetleri ilk elden arşiv belgeleri ve harp raporları penceresinden kronolojik olarak aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mudanya, Lozan, Hava, Keşif, Uçak.

* Dr., TÜRKİYE, E-Posta: dkapucu@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5278-9846

HARP RAPORLARI PENCERESİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR ASKERİ HAVACILIK FAALİYETLERİ

MILITARY AVIATION ACTIVITIES FROM THE WAR REPORTS WINDOW FROM THE MUDANYA ARMY TO THE PEACE TREATY OF LAUSANNE

ABSTRACT

After the Armistice of Mudros, different regions and places of Anatolia were occupied by the Entente Powers. In this environment, the Ottoman armies were demobilized and only a very small force was allowed to remain in order to protect the country. The occupations led to the establishment of the National Defense Association and the National Forces in Anatolia. Meanwhile, with the departure of Mustafa Kemal Pasha to Samsun, the National Struggle began. After the War of Independence ended with military and political successes, the new Turkish State participated in the Lausanne Conference in order to confirm its existence as an independent state to the whole world. Turkey had to carry out diplomacy and war preparations in a coordinated manner during the period from the beginning of the Lausanne negotiations to the end. If the negotiations are interrupted while the Lausanne negotiations are continuing, military preparations have been continued in order to take the occupied Istanbul, Çanakkale, the Straits and Mosul with a military operation. Although the Turkish army laid down its arms with the Mudanya Armistice, it maintained its effectiveness by continuing its preparations during the conference. In the process, the activities of the air elements continued until the end of the Lausanne Peace Negotiations, within the framework of a possible new military operation to take Istanbul and its surroundings.

Turkish air forces closely followed the location, location and mobility of the Entente forces with their reconnaissance and surveillance activities in the period from the Mudanya Armistice signed on 11 October 1922 until the signing of the Lausanne Peace Treaty. In this context, on the one hand, all the activities of the Entente forces were observed, and on the other hand, preparations were made for a possible attack.

Despite the vigilance of the Turkish army, the Allied Powers also engaged in air activities against the risk of possible conflict. It has continuously followed the developments on the Turkish side along the line determined by the dividing line. During the Lausanne Peace Conference, in accordance with the provisions of the Mudanya Armistice, the troops belonging to the Government of the Turkish Grand National Assembly carried out reconnaissance and surveillance activities by the air elements without crossing the dividing lines determined in the Çanakkale region and Kocaeli peninsula. In order to speed up the decision-making process of the command echelon, the aviator personnel conveyed the information they obtained to the command headquarters without wasting any time.

The negotiations, which started on 20 November 1922 with the participation of the Turkish Grand National Assembly Government and the delegates of the Allied Powers, experienced tense moments from time to time, even the danger of interruption of the talks, and the Turkish army made preparations for the operation again and resulted in reconciliation. Since the beginning of the Lausanne peace negotiations, the Turkish air forces and the Allied air units closely followed each other's situation and situation with mutual reconnaissance and surveillance activities. Mutual aerial observation activities ended with the signing of the Lausanne Peace Treaty on 24 July 1923.

In this study, the flight patterns and aviation activities of the aircraft belonging to the Turkish and Allied powers in the period from the Mudanya Armistice to the conclusion of the Lausanne Peace Treaty will be transferred chronologically from the firsthand archive documents and war reports.

Keywords: Mudanya, Lausanne, Air, Reconnaissance, Aircraft.

GİRİŞ

Birinci Dünya Harbi, Osmanlı Devleti tarafından 30 Ekim 1918'de imza edilen Mondros Ateşkes Antlaşması ile sona ermiştir.¹ Savaş fiilen sona ermesine karşın Mondros Mütarekesi'nin 7'nci maddesinde yer alan, "İtilaf Devletlerinin güvenliğini tehdit eden herhangi bir durumda ilgili devletler istedikleri herhangi bir bölgeyi işgal edebilecektir." hükmüne dayanarak, Osmanlı topraklarını işgal etmeye başlamıştır. İtilaf Devletleri'nin işgalleri İstanbul'dan Musul'a kadar birçok alan ve sahayı kapsamıştır.² Bu sırada Paris Barış Konferansı'nda alınan karar ile İzmir'in de içerisinde bulunan Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar sonrasında İtilaf Devletleri'nin koruması altında Yunan ordusu tarafından 15 Mayıs

¹ Erdal Korkmaz ve Şeyma Özden, "Arşiv Belgeleri Çerçevesinde Birinci Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa", *Sosyal ve Beşeri Bilimlere Multidisipliner Bakış*, Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları, İstanbul 2019, s. 39.

² Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, C. I, Yeniğün Haber Ajansı, İstanbul 1997, s. 137.

1919'da İzmir ve çevresi işgal edilmiştir.³ İzmir'in işgali Türk halkı tarafından tepki ile karşılanmış ve kamuoyunda işgallerin kalıcı olacağı inancını ortaya çıkarmıştır.⁴

İtilaf Devletleri'nin işgalleri üzerine Anadolu'daki Türk halkı tarafından önce Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ardından da silahlı direniş örgütü konumundaki Kuva-yı Milliye birlikleri kurulmuştur.⁵ Bu bölgesel direniş, Mustafa Kemal Paşa'nın 9'uncu Ordu Müfettişi olarak Samsun'a ayak basması ve ardından yayımlanan genelge ve yapılan kongreler ile örgütlü bir yapıya dönüşmüştür.⁶ Sivas Kongresi ile bölgesel direniş, ulusal bir nitelik kazanmıştır.⁷ Bu sırada İstanbul'da açılışı yapılan Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 16 Mart 1920'de dağıtılması ile Ankara'da 23 Nisan 1920'de yeni Türkiye'nin temellerini atan Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. TBMM'nin açılması ile düzenli ve disiplinli orduların kurulmasına başlanmıştır. Bu ortamda 13 Haziran 1920'de TBMM ordularının ilk hava teşkilatı Kuvayı Havaiye Şubesi adıyla kurulmuştur.⁸ Ardından Konya ve Eskişehir'de Birinci Dünya Harbi'nden kalan uçakların bakım, onarım ve tamiratına başlanmıştır.⁹

Elde bulunan uçakların tamiratından sonra kurulan bölükler yoluyla hava harekât görev ve faaliyetleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. İnönü Muharebeleri ile başlayan hava harekât görevleri Büyük Taarruz'a kadar bilfiil icra edilmiş, imkânlar dâhilinde Yunan uçaklarına karşı üstünlük sağlanmaya çalışılmıştır. 26 Ağustos 1922'de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın emri doğrultusunda başlatılan Büyük Taarruz'un ilk günü muharebelere 17 uçakla katılmış ve Yunan uçaklarının harp harekâtına engel olunmuştur.¹⁰

Türk kara unsurlarının harekâtına, Almanya ve İtalya'dan temin edilen uçaklarla destek olunmuştur. Baskın tarzında başlatılan harekât neticesinde Türk ordusunun Afyon güneyinden icra ettiği harekâta hava unsurları da destek sağlamıştır. Büyük Taarruz'un başarısından sonra Türk kuvvetleri tarafından Yunanlara karşı bir takip harekâtı başlatılmıştır. Bu takip harekâtına hava birlikleri de destek olmuş, ardından ileri hatlarda belirlenen meydanlara intikal yoluyla hava harekâtı şekillendirilmiştir.¹¹

30 Ağustos 1922'de gerçekleşen ve tarihe Başkomutanlık Meydan Muharebesi olarak geçen çatışma sonucunda Yunan ordusu büyük bir yenilgiye uğratılmıştır. İlgili muharebeler sonucu Yunan kuvvetleri, İzmir'e doğru kaçmaya başlamıştır. Bu kaçış sırasında Yunan kuvvetleri, Türk köy ve kasabaları ile şehirlerini yakıp yıkmış ve masum birçok Türk'ü de katletmiştir. Bu ortamda Batı Cephesi Komutanlığı'nın emri ile hava unsurları tarafından Yunan kuvvetleri adım adım takip edilmiş ve havadan bomba ve mitralyöz ateşine tutulmuştur. 9 Eylül 1922'de Türk kuvvetleri İzmir'e girmiş, böylece Yunan ordusunun Batı Anadolu'daki işgaline son verilmiştir.¹²

İzmir'in işgalden kurtarılmasından sonra Türk ordusu, İstanbul ve çevresini kurtarmak amacıyla bu bölgeye yönelmiştir. Bu durum Türk ordusunu bölgeyi işgal altında bulunduran İngiliz, Fransız ve İtalyan kuvvetleri ile karşı karşıya getirmiştir. Böyle bir ortamda karşıt unsurlar arasında bir çatışma ihtimal ve olasılığı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine İtilaf Devletleri'nin çağrısı ile olası savaş ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla Mudanya'da ateşkes görüşmeleri başlamıştır. Bu görüşmelere TBMM ile İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcileri katılmıştır. Görüşmelerde Yunanistan'ı İngiltere temsil etmiştir. Neticede 11 Ekim 1922 tarihinde yapılan görüşmeler sonucunda Mudanya Ateşkes Antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşma ile İstanbul ve Boğazların yönetimi TBMM'ye bırakılmıştır. Ayrıca, Doğu Trakya'nın 15 gün içerisinde Yunanlar tarafından boşaltılması ve ardından bölgenin önce İtilaf kuvvetlerine ardından da TBMM unsurlarına devredilmesine karar verilmiştir. İlave olarak, kesin barış yapılmaya kadar İtilaf kuvvetlerinin İstanbul ve çevresinde kalmaları kararlaştırılmıştır.¹³

Mudanya Mütarekesi ile Türk İstiklal Harbi'nin savaş dönemi sona ermiş, siyasi mücadele dönemi başlamıştır. Bu ortamda Mudanya Mütarekesi'nden sonra Lozan'da barış görüşmelerinin yapılması kararlaştırılmıştır. Neticede Türk heyetinin katılımı ile 20 Kasım 1922 tarihinden itibaren Lozan'da barış

³ Mustafa Albayrak, *Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998, s. 25.

⁴ Beral Alacı, "Millî Mücadele Döneminde Sangöl", *Millî Mücadele Döneminde Manisa*, Berikan Yayınevi, Ankara 2020, s. 147; Erdal Korkmaz, "Mondros Mütarekesi Ekseninde Türk Askerî Havacılığının Arşiv Belgeleri Işığında Analizi", *19 Mayıs'ın 100. Yıldönümünde Atatürk ve Türk İstiklali Uluslararası Sempozyumu 15-18 Mayıs 2019*, Yorum Matbaacılık, Ankara 2019, s. 706-728.

⁵ Abdulkadir Yuvalı, "Atatürk ve Kuva-yı Milliye", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 13, Sayı 34, 1997, s. 272.

⁶ ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 26, Gömlek: 117, Belge No: 117-5.

⁷ Sabahattin Selek, *İsmet İnönü Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009, s. 230; Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 34; Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 174.

⁸ Deniz Kurt ve Erdal Korkmaz, *Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri (Harekât ve Teşkilatlanma Tarihi 1911-1922)*, C. I, Hava Basımevi, Ankara 2020, s. 406.

⁹ ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 675, Gömlek: 27, Belge No.: 27-1.

¹⁰ Cihat Akçakayalhoğlu ve Selim Turhan, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, C. II, Ks. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 29.

¹¹ Erdal Korkmaz, "Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk Hava Kuvvetleri" *Havacılık Tarihi Sempozyumu Bildirileri 13/14 Aralık 2012/İstanbul*, Hava Basımevi, Ankara 2015, s. 165-167.

¹² Kemal Arı, *Üçüncü Kılıç*, Zeus Kitabevi, İzmir 2011, s. 194.

¹³ İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 69-73.

HARP RAPORLARI PENCERESİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR ASKERİ HAVACILIK FAALİYETLERİ

görüşmeleri başlamıştır. Lozan'da barış görüşmeleri devam etmesine karşın Türk ordusu, teyakkuz durumunu korumuştur. Bu kapsamda kara birlikleri Çanakkale ve İzmit dolaylarına intikal etmiştir. Aynı çerçevede hava birlikleri de bölgede görevlendirilmiştir. İlgili tedbirlerin alınmasında Lozan görüşmelerinin kesilme ihtimali ve böyle bir durumda İstanbul ve çevresine yönelik bir harekâta girişme düşüncesi etkili olmuştur.

Türk hava unsurları Mudanya Mütarekesi'nden sonra Lozan Barış Antlaşması'na kadar yaptığı keşif faaliyetleri ile İtilaf kuvvetlerinin konum, yer ve hareketliliğini belirlemeye çalışmıştır. Bu kapsamda bir taraftan İtilaf kuvvetleri gözlenmiş, diğer taraftan da olası taarruza hazırlık yapılmıştır.

1. Mudanya Mütarekesi'nden Birinci Lozan Görüşmeleri Sonuna Kadar Hava Faaliyetleri (11 Ekim 1922-4 Şubat 1923)

Mudanya Mütarekesi'nden sonra Türk ordusu teyakkuz durumuna geçmiş, bu kapsamda İtilaf güçleri ile çatışma riski kapsamında hazırlıklara hız verilmiştir. Bu çerçevede hava unsurları da yaptığı keşif ve gözetleme uçuşları ile İtilaf güçlerinin hareketliliğini tespit etmeye çalışmıştır. Türk hava birliklerinin bu faaliyetlerine karşın, İtilaf hava unsurları tarafından da Türk ordusunun konum, vaziyet ve hazırlıkları yakından takip edilmiştir. Dolayısıyla her iki tarafın hava faaliyetleri Lozan'daki görüşmeler sonuçlanıncaya kadar bilfiil devam etmiştir.

22 Ekim 1922 tarihinde Darıca ve Tuzla üzerinden Gebze üzerine gelen 2 Fransız uçağı bölgeyi keşfederek geri dönmüştür. Aynı tarihte Pelitözü üzerinden Şile civarına gelen bir Fransız deniz uçağı da bölgeyi keşfedip Şile civarındaki durum ve vaziyeti gözlemlemiştir.¹⁴

Yine aynı tarihte Mudanya Mütarekesi ile belirlenen hatt-ı fasıl¹⁵ (ayırıcı çizgi) üzerinde Fransız uçakları tarafından gözetleme ve istihbarat faaliyetlerinde bulunulmuştur. Fransız uçakları tarafından hava keşif faaliyetleri icra edilirken, Rum muhacirlerini almak üzere Şile'ye gelen bir İngiliz torpidosu ile birkaç şilep ve duba bölgeye yavaşmıştır. İngiliz deniz unsurlarına, muhacirlerin kamilen gittikleri cevabının verilmesi üzerine bu kuvvetler bölgeden ayrılmıştır. Bu sırada elde edilen istihbaratta İngilizlerin, Şile ile Gebze arasındaki mıntıkayı bir süvari alayı ile tuttukları öğrenilmiştir.¹⁶ İlgili faaliyetlerin tespiti Türk ordusunun bölgedeki vaziyeti yakından takip ettiğini; kara, deniz ve havadaki gelişmelere hassasiyet gösterdiğini kanıtlamaktadır.

29 Ekim 1922 tarihinde İzmit mıntıkası üzerinde birkaç Fransız uçağı tarafından keşif ve gözetleme faaliyetinde bulunulmuştur.¹⁷ İlgili durum İtilaf unsurlarının TBMM ordularının olası bir taarruzunu önceden tespit etmeye çalıştıklarını göstermektedir.

Türk kara unsurları tarafından İtilaf ordularının hemen hemen her hareketi yakından takip edilerek, harp raporlarına eklenmiştir. Bu çerçevede 2 Kasım 1922 tarihinde Gelibolu civarından havalanan 4 uçaktan ikisinin Çanakkale'ye geldiği ve Çanakkale'den kalkan 2 uçağın ise Çardak ve Lâpseki üzerinde uçarak aynı bölgeye avdet ettiği hazırlanan harp raporlarına yansımıştır. Yine aynı tarihte Lapseki'den alınan malumat kapsamında İngilizlerin, Kilya'dan Arıburnu'na dekovil hattı inşa ettikleri öğrenilmiştir. Ayrıca aynı raporda; Kilya'da 80 kadar deniz uçağı, Kıranbaş'ta 60 çadırlık bir ordugâh ve önemli miktarda otomobil bulunduğu istihbar edilmiştir. Raporun devamında; bu otomobillerin top çekmeye uygun olanlarının da bölgede bulunduğu belirtilmiştir. İlave olarak raporda; İngiliz kuvvetlerinin Kilitbahir'den Kilya'ya kadar olan sahil kısmına vapurlar aracılığıyla eşya ve malzeme çıkardıkları beyan edilmiştir. Bunların yanında raporda İngilizlerin, Çanakkale'deki toplarını gizlice Kilya'ya naklettikleri ifade edilmiştir.¹⁸ Bu rapor, İngilizlerin Çanakkale ve dolaylarında önemli bir hava gücü ve kara unsuru ile konuşlandıklarını, her türlü çatışma riskine karşı tedbirler aldıklarını göstermektedir.

4 Kasım 1922 tarihinde Kocaeli mıntıkasında 2 Fransız uçağı tarafından Gebze ve civarında yine 2 Fransız uçağı tarafından da Şile üzerinde hava keşif ve gözlem faaliyeti icra edilmiştir. Yine aynı tarihte öğleden sonra 16.00 civarında batıdan gelen ve yüksekten uçuğu için hangi devlete ait olduğu anlaşılamayan bir uçak, İzmit

¹⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB), 30.10 / 54.356.4.

¹⁵ Hatt-ı Fasil: Mudanya Mütarekesi gereği; Lozan Barış Konferansı süresince Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne ait birlikler Çanakkale bölgesinde ve Kocaeli Yarımadası'nda belirlenen ayırıcı çizgileri geçmeyecekti. Bu kapsamda, Çanakkale bölgesinde; Lapseki kuzeyinde Bozburnu ve güneyde Kumburnu temel noktaları ile Çanakkale Boğazı'nın Asya kıyısından yaklaşık 15 kilometre derinlikte bir çizgi. Kocaeli Yarımadası'nda ise; Boğaziçi'nden başlayarak Şile-Darıca çizgisinin 15 kilometre doğusunda bir çizgiye kadar. Danca'dan Şile'ye giden yol TBMM Hükümeti ile Müttefik Devletler askerlerince ortaklaşa kullanılacaktı. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız: İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 72-75.

¹⁶ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

¹⁷ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

¹⁸ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

istikametinde hava keşfi yapmıştır. Bu uçak bölgedeki keşif faaliyetinden sonra geldiği istikamette geri avdet etmiştir.¹⁹

5 Kasım 1922 tarihinde Kocaeli mıntıkası üzerinde 5 Fransız uçağı tarafından gün içerisinde farklı zamanlarda hava keşfi yapılmıştır.²⁰ Hava keşifleri, İtilaf uçuşlarının özellikle Kocaeli ile Çanakkale civarında yoğunlaştığını, iki alan üzerinden bir saldırı ihtimalini göz önünde bulundurdıklarını göstermektedir.

9 Kasım 1922 tarihinde Kocaeli mıntıkasında İngiliz ve Fransızlara mensup dört uçak tarafından muhtelif zamanlarda hava keşif ve gözlem faaliyetinde bulunulmuştur. Aynı tarihte, Çanakkale mıntıkasında da 3 İngiliz uçağı tarafından hatt-ı fasıl dahilinde hava keşfi yapılmıştır. Bu sırada elde edilen istihbarat bilgilerinden İngilizlerin, Çanakkale'deki ağırlıklarını Kilitbahir'e ve Maydos'a (Eceabat) naklettikleri ve Çanakkale'deki İngiliz askerlerinin işgal ettiği hanelerin tahliye ettiği ve bunların Nara'da toplandıkları haber alınmıştır.²¹

10 Kasım 1922 tarihinde Kocaeli mıntıkasındaki Türk kumandanı tarafından İtilaf hava unsurlarının hatt-ı fasıl olarak belirlenen sınırı geçmeleri sebebiyle, İtilaf kıtaatı nezdinde protesto faaliyetinde bulunulmuştur.²² İlgili yazışma, İtilaf güçlerinin mütareke ile belirlenen sınıra riayet etmediklerini göstermektedir. 11 Kasım 1922 tarihinde mütareke ahkâmına aykırı herhangi bir gelişme olmamıştır. Ancak gün içerisinde Çanakkale ve Kocaeli mıntıklarında belirlenen hatt-ı fasıl üzerinde düzenli olarak Fransız ve İngiliz uçakları tarafından hava keşif faaliyetinde bulunulmuştur.²³ 13 Kasım 1922 tarihinde Kocaeli civarında 3 Fransız uçağı tarafından Darıca civarında ve ileri karakol hattı üzerinde hava keşfi yapılmıştır. Hava keşfi sonrasında Fransız uçakları tekrar aynı istikamette geri dönmüşlerdir.²⁴

Kocaeli mıntıkasında 19 Kasım 1922'de gün içerisinde muhtelif zamanlarda İtilaf güçlerine ait 5 Fransız uçağı Çanakkale ve Kocaeli mıntıkasında belirlenen hatt-ı fasıl üzerinde keşif yapmıştır. Darıca-Gebze-Şile istikametinde yapılan bu hava keşfi esnasında Türk mevzilerine ve keşif yaptıkları bölgelerde bir hadise olmamıştır.²⁵

20 Kasım 1922'de başlayan Lozan Barış Konferansı'nın birinci oturumu "Yakın Doğu İşlerine İlişkin Lozan Konferansı" adı altında 21 Kasım 1922'de toplanan İsviçre'nin Lozan kentinde başlamıştır.²⁶ Bu dönemde, Türk tarafı, Yunanların Edirne'yi ve Meriç Nehri'nin batısına kadar olan bölgeyi boşaltması koşuluyla Mudanya'da ateşkes görüşmelerine başlanacağını ifade etmiştir.²⁷ Bunun üzerine 21 Kasım 1922'de Yunan idaresi ve Yunan jandarma kuvveti Doğu Trakya'da Edirne'yi tahliye etmiş ve derhal mahalli bir idare-i muvakkate tesis olunmuştur.²⁸ Tahliyenin akabinde Türk idaresi ve jandarma kuvveti Keşan ve Şarköy'e intikal etmiştir.²⁹ Yunanlılar, Edirne bölgesini terk ederken Uzunköprü mıntıkasında Çakmak köyünün tamamına yakını, Sığırcılı ve Hamid köylerini ise kısmen yakmıştır.³⁰

Askerî hazırlıklar bu şekilde devam ederken, diğer taraftan İngilizler İstanbul'da yaşayan azınlık halkı organize etmek düşüncesiyle Lozan Barış Konferansı'nın barışı temin ve tesis edemeyeceğini, sonunda savaş çıkacağı yönünde haberler yayarak bir takım propaganda faaliyeti yürütmüştür. Bu maksatla, 20 Kasım 1922 ögünde İngiliz uçak filosuna ait 60 uçak İstanbul üzerinde dolaşarak Rum, Ermeni ve diğer Hristiyan halka bir gösteri yapmıştır.³¹

21 Kasım 1922'de bir Fransız uçağı hatt-ı fasılı geçerek Gebze üzerinde dolaşmış ve tekrar kendi meydanına dönmüştür. İtilaf güçlerine ait uçakların hatt-ı fasıl doğusuna geçmesi ve Ahmetli'den Şile'ye erzak almaya gelen İngiliz neferlerinden ikisinin silahlı olması nedeniyle mıntıkadaki Türk komutan tarafından rapor etmek suretiyle protesto edilmiştir. Aynı tarihte Çanakkale mıntıkasında Lâpseki ve Çardak yönünde hareket eden bir İngiliz uçağı bölgede dolaşarak, keşif-gözlem faaliyetinde bulunmuştur. Bu sırada elde edilen istihbarat

¹⁹ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

²⁰ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

²¹ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

²² CDAB, 30.10 / 54.356.4.

²³ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

²⁴ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

²⁵ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

²⁶ Seha L. Meray (Çev.), *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler*, Birinci Takım, C. I, Kitap I, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 7.

²⁷ İlhan Uzgel ve Ömer Kürkçüoğlu, "1919-1923 İngiltere'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular*, Belgeler, Yorumlar, (Ed. Baskın Oran), C. I, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 146-147.

²⁸ *Vakit Gazetesi*, 5 Teşrinisani/Kasım 1338/1922, s. 3.

²⁹ ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 2070, Gömlek: 25, Belge No: 25-48.

³⁰ ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1388, Gömlek: 22, Belge No: 9-2; ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 2070, Gömlek: 25, Belge No: 47-2; CDAB, 30.10/54.356.4.

³¹ Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi Katalogları (*TİTE*), Kutu: 56, Gömlek: 63, Belge No: 63001.

HARP RAPORLARI PENCERESİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR ASKERİ HAVACILIK FAALİYETLERİ

raporundan, Maydos (Eceabat) ve Kilitbahir mevziindeki Rum ve Ermenilerin Yunan vapurlarına binerek göç ettikleri bilgisine ulaşılmıştır.³²

25 Kasım 1922 tarihinde İngiliz ve Fransız uçakları Çanakkale ve Kocaeli mntıklarında rutin olarak yaptıkları hava keşif ve karakol görevlerini icra etmiştir. Uçuşlar sırasında İtilaf uçakları tarafından hatt-ı fasıl gözlenmiş ve Türk ordusunun durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

26 Kasım 1922'de Kocaeli mntıkasında 2 Fransız uçağı Darıca'nın batısında bir süre dolaştıktan sonra geri dönmüştür. Bu sırada İngilizler, Ahmetli civarında düşen uçaklarını Türkler tarafından kullanılmaması amacıyla bulunduğu yerde yakmıştır. Bu sırada Ahmetli'de bulunan İngiliz kıtası komutanı Türk keşif kolu komutanı ile yaptığı görüşmede, havaların soğduğunu ve buldukları bölgede hayvanlar için kapalı bir yer olmadığını beyan ederek, emrindeki birlikleri ile beraber Alemdağ civarına hareket etmiştir. Aynı bölgedeki bir başka İngiliz kuvveti de ertesi gün bütün ağırlıklarıyla beraber Üsküdar'a dönmüştür. Bu durum İngilizlerin, herhangi bir hudut ihlali yapmayacakları konusunda Türklere güvendiklerini göstermektedir. Aynı gün Çanakkale mntıkasında 3 İngiliz uçağı uçmuş ve bunlardan biri Çanakkale-Ezine şosesini takip ederek hatt-ı fasıl sınırlarının Türk kesimine geçerek Sarımsak Köprüsü'ne kadar gelmiştir. Bu durum hatt-ı fasılın ihlali olarak harp raporlarına geçmiştir.³³

27 Kasım 1922'de hatt-ı fasılın batısından gelen 3 İtilaf uçağından birisi Gebze İstasyonu ile Pendik arasındaki alana düşmüştür. Bu kaza sonrasında uçağın motoru kullanılamaz duruma gelmiştir. Aynı gün bir İngiliz uçağı ise Lâpseki ve Çardak üzerinde istihbarat amaçlı uçuş yapmıştır.³⁴

29 Kasım 1922'de müttefik devletler İstanbul temsilcilerine gönderdiği bir telgrafla, farklı zamanlarda keşif uçakları uçurularak Derince ve civarında bulunan Türk kuvvetlerinin durumunun keşfedilmesini istemiştir.³⁵ Bu durum İtilaf Devletleri'nin olası Türk saldırısına karşı teyakkuz halinde bulunduğunu kanıtlamaktadır.

30 Kasım 1922'de Kocaeli mntıkasında 4 uçak muhtelif saatlerde Gebze ve hatt-ı fasıl üzerinde keşif yapmıştır. Ayrıca, 4 süvariden oluşan bir İngiliz keşif kolu Ömerli'ye gelerek karadan gözlem faaliyetine destek olmuştur. Ayrıca elde edilen istihbarat raporlarından, hatt-ı fasıldan çekilen İngiliz kuvvetlerinin Beylerbeyi, Çamlıca ve Üsküdar mntıkasında toplandıkları ve yalnız Sarıgazi ve Alipaşaçiftliği'nde 200 kadar süvari bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Aynı gün 3 İngiliz uçağı Çanakkale mntıkasında dolaşmıştır. Ayrıca, İstanbul'dan gelen 7 İngiliz torpidosunun Çanakkale boğazını geçerek Adalar Denizi'ne çıktığı tespit edilmiştir.

2 Aralık 1922'de İngilizlerin bir uçak filosunun Çanakkale'nin muhtelif istikametlerinde on saatten fazla bir müddet dolaştığı yerel kaynaklardan haber alınmıştır. 3 Aralık 1922'de Kocaeli mntıkasında 2 İngiliz uçağı tarafından hatt-ı fasıl üzerinde hava keşfi yapılmıştır. Ayrıca, Çanakkale mntıkasında Kumkale, Bergos, Lâpseki civarında da bir İngiliz uçağı dolaşmıştır.³⁶

İngiliz ve Fransız uçaklarının hatt-ı fasıl üzerindeki uçuşları devam ederken, Lozan Konferansı'nın kesintiye uğrama ihtimali olduğu için ordunun teyakkuzda bulundurulması Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti ve Batı Cephesi Komutanlığı'ndan bildirilmiştir. Alınan bilgilere göre, İstanbul bölgesinde ve boğazların iki tarafında İngilizlerin, 6 piyade taburu, altışar toplu 2 obüs bataryası, 5,5 sahra bataryası, 2 depo taburu, 16 parça muhtelif savaş gemisi, bahriye silahlı taburu, bir süvari alayı; Fransızların bir tank müfrezesi, 3 topçu taburu, bir istihkâm taburu, 7 tabur piyade, 3 bölük süvari, 6 parça harp gemisi, 6 tank, 12 zırhlı otomobil, İtalyanların 3 parça harp gemisi ile 2 piyade taburu bulunduğu öğrenilmiştir. Ayrıca bölgede keşif ve gözetleme yapmanın yanında bombalama faaliyeti icra etmek amacıyla İngilizler kuvvetli bir uçak filosu, Fransızlar ise 14 uçak bulundurmıştır.³⁷

Görüşmeler devam ederken Türk tarafının önceliği olası taarruz durumunda İtilaf kuvvetlerinin durum ve vaziyetini sürekli olarak gözlemek olmuştur. Bu yüzden Türk ordusu bir taraftan hava keşif faaliyetlerinde bulunmuş, diğer taraftan ise İtilaf uçaklarının yaptığı keşif-gözlem faaliyetlerini takip etmiştir. Bu sırada Türk tarafı olası harekât ihtimali kapsamında her zaman teyakkuzunu korumuştur. Neticede alınan karar kapsamında, II. Ordu Çanakkale boğazı civarında konuşlandırılmıştır. Ayrıca, 3'üncü Kolordunun bir tümeni hatt-ı fasıl gerisinde Yarımca ile Tütün Çiftliği arasındaki dere ile Çabalar hattının batısına getirilmiştir. İlave olarak, 18'inci Tümenin bir alayı, 61'inci Tümenin tahliye edeceği Derince mntıkasına nakledilmiştir. Bunların yanında, 23'üncü Tümen, 1'inci Tümenin tahliye edeceği Büyükderbent mntıkasına getirilmiştir. Ek olarak

³² CDAB, 30.10 / 54.356.4.

³³ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

³⁴ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

³⁵ TTE, Kutu: 55, Gömlek: 122, Belge No: 122001.

³⁶ CDAB, 30.10 / 54.356.4.

³⁷ Harp Tarihi Vesikalari Dergisi (HTVD), Yıl: 18, S: 67, Vesika No: 1510. (Bkz. EK-5, 5a).

4'üncü Kolordunun 11'inci Tümeninin mevcut durumunu koruyarak Sapanca ile Mecece arasındaki mıntıkaya nakledilmesi planlanmıştır. Alınan karar kapsamında, 4'üncü Kolordu Kalaycık köyü-Seldivan-Meşeli hattında konuşlanmıştır. Kolordu ile 23'üncü Fırka arasındaki hudut Kürtler Deresi-Hasancı hattı olarak belirlenmiştir. İzmit'in batısında bulunan ağır topçu alayı Hereke'nin batısında bulunan Tavşancıl'a nakledilmiştir. Topçu alayı 3'üncü Kolordunun harekât komutasına verilmiştir.³⁸

Kara unsurları yanında Afyon'da bulunan uçak bölüğü İzmit ile Büyükderbent mevkiileri arasında belirlenen bir bölgeye nakledilmiştir. Bu kapsamda uçak bölüğünün, gizli bir şekilde İzmit'in batısına geçirilmesi planlanmıştır.³⁹

Müttefik güçlere özellikle de ayırıcı hat sınırlarında faaliyet gösteren İngilizlere ait uçaklar, Mudanya Mütarekesi'ne aykırı olarak hatt-ı fasılı ve Türk hava sahasını ihlal etmiştir. Bu kapsamda 14 Aralık 1922 tarihinde Çanakkale'de bir İngiliz uçağı, hatt-ı fasıla 26 kilometre mesafedeki Tük mevzileri arasına düşmüştür.⁴⁰ Aynı gün, Gölcük üzerinde dolaşan bir İngiliz uçağı ise Başköy civarına inmek zorunda kalmıştır. Bu ihlaller üzerine Başvekil Hüseyin Rauf Bey, mütareke hükümlerine karşı yapılan bu durumun protesto edilmesi amacıyla Refet Paşa'ya talimat vermiştir.⁴¹

15 Aralık 1922'de Çanakkale mıntıkasında 9 İngiliz uçağı faaliyet göstermiştir. Bu uçaklardan ikisi sabah saat 08.00 civarında Sarıbeyli civarında ayırıcı sınırları ihlal ederek bir süre dolaştıktan sonra Lâpscki istikametinde gözden kaybolmuştur. Başka iki uçak ise saat 09.30'da yine Sarıbeyli civarında ayırıcı hattı tecavüzle bölgede bir müddet dolaştıktan sonra geri dönmüştür. Bu uçaklardan diğeri ikisi ise hatt-ı fasılın batısında görülmüştür.⁴²

23 Aralık 1922 tarihinde Refet Paşa, İngiliz uçaklarının ve gemilerinin Mudanya Mütarekesi'ne aykırı olarak hatt-ı fasılı ve bu bölgedeki hava sahasını ihlal etmeleri halinde ateşle karşılık verileceğini General Harington'a yazılı olarak iletmiştir.⁴³ Harington ise Refet Paşa'ya, daha önce Çanakkale'de esir edilen pilotların durumunu sormuştur. Refet Paşa, İngiliz pilotların hatt-ı fasılı geçmeye devam ettiklerini ve böyle devam ettiği müddetçe esir pilotlar konusunda olumlu bir adım atılmayacağını beyan etmiştir. Bunun üzerine Harington, İngiliz pilotlara ayırıcı hatta üç milden fazla yaklaşmalarını için talimat verdiğini ifade etmiştir.⁴⁴ Harington, her fırsatta Mudanya Mütarekesi'nde böyle bir hüküm olmadığını savunarak pilotlarının iadesini istemiştir.⁴⁵ Ankara Hükümeti, Türk hava sahası ihlallerinin tekrarlanmayacağına dair yazılı teminat vermesi halinde ve verilen teminata sadık kalındığı takdirde esir pilotların iade edilebileceğini beyan etmiştir.⁴⁶ İlgili durum İtilaf kuvvetlerinin hatt-ı fasıla uymadıklarını, Türk Hükümeti tarafından gelen eleştirileri de önemsemediklerini göstermektedir.

1922 yılı aralık ayının son günlerinde Lozan'da devam eden görüşmelerin kesilme olasılığının artması nedeniyle İtilaf ordularında da askerî hazırlıkların hızlandığı istihbaratı alınmıştır. 21 Aralık 1922 tarihli istihbarat raporunda, İtilaf ordularının Boğazlar ve Rumeli'deki kuvvetlerinin yer ve miktarları bildirilmiş, bölgede hendekler kazdırılmış ve bir bölük İngiliz uçak tahrip filosunun İstanbul'a getirildiği öğrenilmiştir.⁴⁷ İtilaf güçlerinin hazırlıklarına karşılık Türk ordusunda da hazırlıklar yapılmıştır. Bu maksatla İtilaf orduları tarafından yapılacak hava saldırılarına karşı hava savunma tedbirleri alınmaya çalışılmıştır. Hava savunmasını sağlamak için uçak karakolları ile telsiz istasyonları kurulması için harekete geçilmiştir.⁴⁸ Ayrıca, Amasra Deniz Uçak Bölüğü bütün teşkilat ve malzemesiyle İzmir'e nakledilmiştir.⁴⁹

22 Aralık 1922'de Fevzi Paşa İzmir Valiliği, İzmir Mevki-i Müstahkem Komutanlığı ve Birinci Kolordu Komutanlıklarına Lozan Konferansı'nın kesilmesi durumunda İzmir bölgesinde alınacak tedbirler ile uygulama usullerini bildirmiştir. Bu kapsamda İzmir Mevki-i Müstahkem Komutanlığı'nda bulunan torpillerin Yenikale civarına dökülmesi, İzmir'de bulunan yabancı devlet gemilerinin yirmi dört saat içerisinde İzmir'i terk etmesi, Birinci Kolordu'nun İzmir sahilinde savaş durumuna geçmesi ve uçakların düşman gemilerine taarruz edebilecek şekilde faal bulundurulması istenmiştir.⁵⁰

³⁸ HTVD, Yıl 18, S.67, Vesika No. 1510. (Bkz. EK-5, 5a).

³⁹ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1773, Gömlek: 151, Belge No: 151-2.

⁴⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezâreti İstanbul Murahhaslığı (BOA, HR.İM), 13/131.

⁴¹ BOA, HR.İM, 13/111, lef 1.

⁴² BOA, HR.İM, 65/23.

⁴³ BOA, HR.İM, 65/23, lef 3; BOA, HR.İM, 235/52.

⁴⁴ BOA, HR.İM, 66/39, lef 2.

⁴⁵ BOA, HR.İM, 65/3, lef 4-5; BOA, HR.İM, 235/15; BOA, HR.İM, 235/39.

⁴⁶ BOA, HR.İM, 13/90; BOA, HR.İM, 65/3, lef 2-3, 9.

⁴⁷ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1666, Gömlek: 112, Belge No: 112-1.

⁴⁸ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1797, Gömlek: 25, Belge No: 25-1.

⁴⁹ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 717, Gömlek: 126, Belge No: 126-(1-2).

⁵⁰ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1797, Gömlek: 117, Belge No: 117-7.

HARP RAPORLARI PENCERESİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR ASKERİ HAVACILIK FAALİYETLERİ

1 Ocak 1923'te Fevzi Paşa tarafından Refet Paşa, Batı Cephesi Komutanlığı ve Kuva-yı Havaiyye Müfettişliği'ne gönderilen telgrafta, Trakya üzerinde uçak keşif ve gözetleme faaliyetlerinin yapılabilmesi için Uzunköprü, Çorlu, Çatalca ve Babaeski'de hava meydanları kurulması istenmiştir.⁵¹

3 Ocak 1923 tarihinde Kuva-yı Havaiyye Müfettişliği'nin cevabi yazısında; bahsedilen yerlerde uçak meydanlarının kurulması onaylanmış, bu meydanlarda en az 5 ton benzin, 500 kilo Hint yağı, 500 kilo vakum yağının bulundurulması istenmiştir.⁵² 3-4 Ocak 1923 tarihinde Samsun'dan hareket eden Loyd vapuru ile İzmir'de Kuvayı Havaiye Müfettişliği'ne uçak malzemesi gönderilmiştir.⁵³

5 Ocak 1923 tarihinde Batı Cephesi'nden Heyeti Vekile Reisi Rauf Bey'e gönderilen yazıyla İtilaf kuvvetleri hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre, İngiliz hava birliklerinin Maslak'ta olduğu bildirilmiştir. İtalyanların, 62'nci Alayı'ndan bir taburun Fındıklı ve kısmen Şişli'de, diğer taburun Meriç batısında olduğu bildirilmiştir. Gelibolu'daki İngiliz kuvvetlerinin Bigalı Deresi ile Soğanlıdere arasında bulunduğu, Kirte ve Alçitepe'de de bir miktar piyade olduğu ifade edilmiştir. Buradaki birliklerin büyük bir kısmı ile beraber mevzide bulunduğu, buradaki kuvvetlerde 24 cm'lik bir, 30 cm'lik üç, 15'lik iki, on buçukluk altı batarya olduğu görülmüştür. İlave olarak İngilizlerin Kilyatepe ile bunun tam mukabilinde Muarız Körfezi'ne uzanan bir dekovil hattı inşa ettikleri tespit edilmiştir.⁵⁴

Aynı dönemde Garp Cephesi Komutanlığı'ndan Başkomutanlığa ve Heyeti Vekile Riyaseti'ne gönderilen yazıyla, Lozan Konferansı'nın akamete uğraması halinde icra edilecek harekât için cepheden emir almaksızın harekât ve icraata teşebbüs olunmaması istenmiştir.⁵⁵ 6 Ocak 1923 tarihinde Felah Grubu'ndan Erkân-ı Harbiyye Umûmiyye Riyâseti'ne çekilen telgrafta İstanbul'a karşı yapılacak bir harekât durumunda İngiliz uçaklarının önemli roller oynayacağı ve devamında "...Ayastefanos'taki İngiliz uçak parkındaki uçakların vakt-i münasibinde imhası için alakadar makamat tarafından şimdiden tedabir-i lazimenin ittihazı arz ve teklif olunur" denilmiştir.⁵⁶ İlgili durum Türk ordusunun olası taarruz kapsamında İstanbul'u ele geçirmeye dönük hazırlıklar yaptığını göstermektedir.

7 Ocak 1923 tarihinde Başvekil Rauf Bey'e gönderilen istihbarat raporunda İngiliz birliklerine ait bilgilere yer verilmiştir. Bu rapora göre, Gelibolu yarımadasında İngilizlerin Ilgardere'de 15'lik batarya, Akbaş civarında bir batarya, Biga civarında dört top, Kilya civarında 15'lik iki top, Mecidiye Tabyasında 2 top, Domuzdere'de çapı belli olmayan bir batarya, hangarda 12 uçak, Soğanlıdere'de 4 batarya ve bir cephane deposu, Seddülbahir'de 2 top, Bigalı civarında bir uçak, Kabatepe'de büyük bir cephane deposu, Çamburnu'nda 40x40 ebatında kamyon olduğu bilgisi verilmiştir.⁵⁷

Bu sırada İstanbul'da İtilaf kuvvetleriyle Batı Trakya'daki Yunan ordusu hakkında alınan en son bilgiye göre; İngilizlerin İstanbul'da bulunan hava gücünden yalnız 200 kişi Ayastefanos'ta uçak muhafızı olarak bırakılmış, geri kalan kısmı Irak'a gönderilmiştir. Bu taburun Çanakkale'ye sevk edilme ihtimalinin yapılacak takibatla izlenmesi istenmiştir. Bu tabur yerine, Gelibolu'da Alçitepe civarında bulunmakta olan Grenadiye Guard taburu Yıldız'daki Orhaniye kışlasına yerleştirilmiştir.⁵⁸

9 Şubat 1923'te Refet Paşa, Trakya'da kurulması planlanan uçak meydanlarının konumlarını gösteren krokilerin mahalli hükümet reisleri ve sabit jandarma subaylığına teslim edildiğini Erkân-ı Harbiyye Umûmiyye Riyâseti'ne bildirmiştir.⁵⁹ 10 Ocak 1923 tarihinde I. Ordu Kumandanı Nurettin Paşa da uçakların, İngiliz ve Fransızların uçak ve gemileri tarafından İstanbul'a yapılacak baskına karşı konuşlandırılmasını istemiştir.⁶⁰

13 Ocak 1923'te Türkiye Büyük Millet Meclisi Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi Fevzi Paşa tarafından Rauf Bey'e, İngilizlerin bir vapurla 2.000 sandık cephane, müteaddit sandık bomba, 200 mitralyöz, 10 uçak, 25 top ve pek çok askerî malzemeyi Yunanlara destek için İstanbul'dan Dedeoğaç'a gönderdiklerini, Dersaadet'te Çamlıca civarındaki tahkimatta İngilizlerin talim ve terbiye ile arazi tetkikatıyla fazlaca meşgul oldukları, bu yüzden İstanbul'daki subayların ve diğer personelin daima seferber ve teyakkuzda bulunmaları emredilmiştir.⁶¹

⁵¹ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1793, Gömlek: 44, Belge No: 44-1.

⁵² ATBD, Belge No 24-1.

⁵³ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1629, Gömlek: 91, Belge No: 91-1.

⁵⁴ CDAB, 30.10 / 54.358.1.

⁵⁵ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1597, Gömlek: 89, Belge No: 89-4.

⁵⁶ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1793, Gömlek: 49, Belge No: 49-3.

⁵⁷ CDAB, 30.10 / 54.358.1.

⁵⁸ CDAB, 30.10 / 54.358.1.

⁵⁹ ATBD, Belge No 24-2.

⁶⁰ ATBD, Belge No 27-3.

⁶¹ CDAB, 30.10 / 54.358.1.

DAVUD KAPUCU

14 Ocak 1923'te Kocaeli ve Çanakkale mntıklarında İngiliz uçakları mutat keşif faaliyetlerinde bulunmuştur.⁶² Bu sırada 9-12 Ocak 1923 tarihli İstanbul gazetelerinde, Türklerle İngilizlerin savaş halinde bulunduğu ve İngiliz uçaklarının düşürüldüğü bahis konusu edilmiştir.⁶³

16 Ocak 1923'te Çanakkale mntıkasında Maydos'dan kalkan bir İngiliz kara uçağı Rumeli yönünde yeri tespit edilemeyen bölgelere 8 adet bomba atmıştır. Ayrıca, Karaviran cihetinden 20 kadar top mermisi atılmıştır. Bu esnada bir İngiliz uçağı alçaktan uçuş yaparak bölge üzerinde keşif yapmıştır.⁶⁴ 17 Ocak 1923'te Kocaeli ve Çanakkale mntıklarında İngiliz uçakları hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır. 18 Ocak 1923'te Çanakkale mntıkasında bir Fransız ve 2 İngiliz uçağı hava keşif faaliyetinde bulunmuştur.⁶⁵

20 Ocak 1923'te Çanakkale mntıkasında 5 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl batısında dolaşmıştır.⁶⁶ 21 Ocak 1923'te Kocaeli mntıkasında 2 İngiliz uçağı Darıca'dan itibaren hattı takiben şimale doğru uçmuş ve bazı noktalarda hatt-ı fasılı tecavüz etmiştir.⁶⁷ İlgili hava keşif faaliyetleri ile İngilizler, Türk ordusunun durumunu yakından takip etmeyi amaçlamıştır.

24 Ocak 1923'te I. Ordu Komutanı Nurettin Paşa, İtilaf uçaklarını izlemek ve gereken önlemlerin alınması amacıyla Gekbüz ve Hereke yakınlarda bulunan tepelere uçak ihbar karakolları kurulmasını istemiştir. Bu ihbar karakollarına, yirmi dört saat boyunca bölgede uçan İtilaf uçaklarının miktarı ve uçuş istikametlerini gözlemleyerek elde ettiğı bilgileri vakit kaybetmeden ilgililere bildirme görevi verilmiştir. 24 Ocak 1923'te Kocaeli ve Çanakkale mntıklarında rutin olarak birkaç İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde ve batısında silahlı/silahsız hava keşfi yapmıştır.⁶⁸

25 Ocak 1923'te Çanakkale mntıkasında muhtelif zamanlarda İngilizlere ait 6 deniz ve 6 kara uçağı hatt-ı fasılın batısında muhtelif yerlerde ve Gelibolu Yarımadası üzerinde dolaşmıştır. Gelibolu Yarımadası'nın dışındaki mntıklarda kayda değer bir olay olmamıştır.⁶⁹

26 Ocak 1923'te Kocaeli mntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır. Çanakkale mntıkasında İngilizlerin 4 deniz ve 7 kara uçağı hatt-ı fasıl batısında dolaşmış ve Fransızlara ait bir deniz uçağı ise hatt-ı fasılı tecavüz ile Çanakkale'nin Güreci köyüne kadar gelmiş ve geri dönmüştür. 27 Ocak 1923'te Kocaeli ve Çanakkale mntıkasının her ikisinde de hatt-ı fasıl üzerinde ve batısında İngiliz uçakları hava keşif faaliyetinde bulunmuştur.⁷⁰

28 Ocak 1923'te 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır. 29 Ocak 1923'te Kocaeli mntıkasında bir İngiliz deniz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde hava keşfi yapmıştır. 30 Ocak 1923'te Kocaeli mntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır. Çanakkale mntıkasında ise İngilizlerin 2 deniz ve 2 kara uçağı hatt-ı fasıl batısında gözlem yapmıştır.⁷¹ İlgili uçuşlar İngilizlerin düzenli olarak Türk ordusunun durumunu takip ettiğini göstermektedir.

1 Şubat 1923'te Kocaeli mntıkasında iki İngiliz uçağı Şile'den itibaren hatt-ı fasılı takiben Gebze'ye kadar gelerek batı yönünde, diğer 2 uçak da Alemdağ istikametinde keşif yapmıştır. Çanakkale mntıkasında ise İngilizlerin 5 deniz ve 2 kara uçağı alçak irtifa ile hatt-ı fasıl garbında dolaşmıştır. 3 Şubat 1923'te Kocaeli mntıkasında saat 11.00'de 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl civarında dolaşmıştır. Çanakkale mntıkasında da 5 İngiliz kara uçağı hatt-ı fasıl önünde ve Gelibolu Yarımadası üzerinde gözlem icra etmiştir.⁷²

Lozan Konferansı'nın dağılması ile birlikte İngiliz donanması İstanbul Boğazı'nda bir dizi önlemler almıştır. Büyük bir uçak gemisini Büyükdere Limanı'na demirletmiştir. Ayrıca bir İngiliz deniz uçağı bütün Anadolu sahillerini ve Karadeniz'i dolaşarak rapor hazırlamıştır. İngiliz askerî heyeti Yeşilköy, Üsküdar, Galata, Kadıköy, Beşiktaş, Sirkeci, Kumkapı gibi sahillerinde inceleme yaparak çıkarma yapılacak noktaları tespit etmiştir.⁷³

2. Lozan Görüşmelerinin Kesildiğı Dönemde Yapılan Hava Faaliyetleri (4 Şubat 1923-23 Nisan 1923)

Lozan'da Türk Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında yapılan görüşmeler Musul, Boğazlar ve borçlar gibi konular sebebiyle 4 Şubat 1923'te kesintiye uğramıştır. Bu durum tarafların askerî harekât yapma olasılık ve

⁶² CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁶³ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁶⁴ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁶⁵ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁶⁶ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁶⁷ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁶⁸ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1659, Gömlek: 25, Belge No: 25-1.

⁶⁹ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁷⁰ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁷¹ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁷² CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁷³ TİTE, Kutu: 56, Gömlek: 63, Belge No: 633001.

HARP RAPORLARI PENCERESİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR ASKERİ HAVACILIK FAALİYETLERİ

ihtimalini artırmıştır. İlgili sebep dolayısıyla Lozan görüşmelerinin kesintiye uğradığı dönemde Türk Hükümeti, orduya herhangi bir çatışmaya neden olabilecek fiil ve hareketlerden kaçınılmasını emretmiş, ancak askerî tedbir alınması düşüncesini de iletmiştir. Bu kapsamda, İtilaf Devletleri tarafından yapılacak herhangi bir hava saldırısında Türk hava savunma birliklerinin, Türk uçaklarını Yunan ve Müttefik uçaklarından ayırt etmek amacıyla uçakların tanıtıcı işaretleri I. Ordu Uçak Topçu Takım Komutanlığı'na bildirilmiştir. Bunun yanında, İtilaf kuvvetlerine ait gemi ve uçaklarının saldırıları karşısında halkın korunması amacıyla birtakım pasif savunma tedbirleri de gündeme getirilmiştir. Bu maksatla, İtilaf uçaklarının İzmit'e doğru geldiği öğrenilince evde bulunanların evin en alt katına inmesi, hava taarruzuna karşı sokaklarda dolaşmaması ve gece tüm lambaların söndürülmesi gibi tedbirler alınmıştır.⁷⁴

4 Şubat 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl civarında dolaşmış ve Cumaköy ve Kasıllar mevkiinde ayırıcı sınırı ihlal etmiştir. Çanakkale mıntıkasında İngilizlerin 7 deniz ve 2 kara uçağı ayırıcı hattın paralelinde ve hattın batısında uçmuştur. Nara ile Kale arasında 2 İngiliz harp zırhlısı, bir torpido, bir uçak ve bir yağ gemisi, 6 nakliye ve kömür gemisi olduğu elde edilen istihbarat çalışmalarından öğrenilmiştir.⁷⁵

5 Şubat 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl civarında dolaşmış, diğer bir uçağı da belirlenen sınırı geçerek Şile üzerinde dolaştıktan sonra dönmüştür. 7 Şubat 1923'te Kale kasabasında İngilizlerin 5 kara, 3 deniz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde ve batısında dolaşmıştır. Kale kasabası istikametinde top sesleri işitilmiştir.⁷⁶

8 Şubat 1923'te İzmir Mevk-i Müstahkem Komutanı tarafından Batı Cephesi Komutanlığı'na Kurakova savaş gemisinin, bir uçağın yakın hava desteğinde İzmir limanına girdiği bildirilmiştir. Müstahkem Komutanı, İngiliz Amiral Nikolson tarafından gönderilen telgrafi ek olarak göndermiştir. İngiliz Amiral Nikolson tarafından gönderilen telgrafta; "*Britanya Hükümeti tarafından sulhün akdine kadar Müttefik devletler sefîne-i harbiyyesinin serbesti mürruru için bir güna tahdidat tanımadıklarını beyan için İzmir'e gönderildiğimi arz ederim...*" yazılmıştır.⁷⁷

Aynı tarihte Çanakkale mıntıkasında 2 İngiliz uçağı tarafından hatt-ı fasılın batısında hava keşfi yapılmıştır. Bu sırada Kale kasabası istikametinde top sesleri işitilmiştir. Aynı gün İzmir mıntıkasında sabah saat 08.00'de 2 dritnotlu bir kruvazör, 4 torpidodan mürekkep bir İngiliz filosu Mallı istikametinden gelerek Ağaçiftliği ve Çalıburnu hattından geçmiş ve bunlardan Amiral bandıralı kruvazör saat 10.00'da uçak nezaretinde limana girmiştir. Yine aynı tarihte Kocaeli mıntıkasında 3 İngiliz uçağı tarafından hatt-ı fasıl civarında bir hava keşfi yapmıştır. Bu sırada Gebze demiryolu istasyonuna 5 İngiliz subayı gelmiş ve geri dönmüştür. İzmir mıntıkasında ise 5 torpido, 2 dritnot, bir uçak gemisi ile bir römorkörden mürekkep İngiliz filosu, Kilizman açıklarına demirlemiştir.⁷⁸

9 Şubat 1923 tarihinde Fevzi Paşa tarafından 1. Ordu, I., II., V. ve VI. Kolordular ile İzmir Mevk-i Müstahkem Komutanlığı'na göndermiş olduğu telgrafında, İtilaf Devletleri'yle savaş durumunun ortaya çıkmasına sebep olacak hareketlere girilmemesini istemiştir.⁷⁹

13 Şubat 1923'te Çanakkale mıntıkasında 4 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl batısında dolaşmıştır.⁸⁰ 18 Şubat 1923'te 12 İngiliz uçağı tarafından olası bir durumda yapılacak hareket tarzına yönelik bir tatbikat gerçekleştirilmiştir. Bu tatbikat sırasında İngiliz uçakları denizdeki savaş gemileri ile muhabere yaparak hava-deniz koordinasyonu icra etmiştir. Aynı tarihte 2 İngiliz uçağı tarafından hatt-ı fasıl üzerinde hava faaliyetinde bulunulmuştur. Bu sırada Çanakkale mıntıkasında da Kilitbahir'den kalkan 2 İngiliz uçağı tarafından hatt-ı fasıl üzerinde gözlem uçuşu yapılmıştır.⁸¹

20 Şubat 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl batısında dolaşmış ve saat 11.00 evvelde, 8 parçadan ibaret bir torpido filosu adaların güneyinde öğleden sonra 14.00'e kadar manevra yapmıştır. 21 Şubat 1923'te 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmış ve bu uçaklardan birisinin Tuzla civarında yere indiği görülmüştür.⁸²

22 Şubat 1923'te 2 İngiliz uçağı Darıca'dan Balçık civarına kadar hatt-ı fasılı takip etmiş ve Balçık civarında hatt-ı fasıla tecavüzle Akören-Kadılı üzerinden avdet etmiştir.⁸³ 23 Şubat 1923'te Kilitbahir'den

⁷⁴ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1673, Gömlek: 157, Belge No: 157-4; ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1671, Gömlek: 116, Belge No: 116-2.

⁷⁵ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁷⁶ CDAB, 30.10 / 54.358.1.

⁷⁷ ATBD, Belge No 36-20, s. 267-268.

⁷⁸ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁷⁹ ATBD, Belge No 36-26, s. 279-280.

⁸⁰ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁸¹ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁸² CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁸³ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

havalanan 2 kara uçağı Boğaz'ın Rumeli sahilini takiben batı istikametine doğru gitmiş ve geri dönmüştür.⁸⁴ 24 Şubat 1923'te Kocaeli mıntıkasında adalar üzerinden Darıca'ya gelen 2 İngiliz uçağı, Gebze'ye kadar hatt-ı fasıl üzerinde dolaştıktan sonra avdet etmiş ve bunlardan birinin Tuzla'nın doğusunda yere indiğı tespit edilmiştir.⁸⁵

25 Şubat 1923'te İzmir mıntıkasında Midilli istikametinden gelen bir İngiliz torpidosu Kilizman açıklarındaki filoya katılmıştır. Kilizman önünde bir zırhlı, 4 torpido, bir uçak gemisi görülmüştür.⁸⁶ 26 Şubat 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı Darıca'dan itibaren kuzey yönüne hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmış, ayrıca biri deniz ve ikisi İngiliz kara uçağı olmak üzere Ahmetli üzerine kadar geldikten sonra avdet etmiştir. Bu sırada Çanakkale mıntıkasında, 2 İngiliz uçağı Lâpseki üzerinde hava keşif faaliyetinde bulunmuştur.⁸⁷ 27 Şubat 1923'te Kocaeli mıntıkasında İngilizlerin 4 uçağı hatt-ı fasıl ve Şile üzerinde ve 2 uçağı da Tuzla üzerinde dolaşmıştır.⁸⁸

1 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında Bostancı'dan 5 vagon İngiliz askerinin mübadele için Haydarpaşa'ya gittiğı bilgisi alınmıştır. Aynı tarihte bir Fransız uçağı Türkiye-Suriye sınırında dolaştıktan sonra arızalanarak Kilis'in doğusunda Karacaören köyü civarında yere düşmüştür. Yapılan araştırma sonucunda uçakta bulunan Fransız havacılar göz altına alınmıştır. Buna karşın Fransızlar, uçak ve pilotlarının iadesini talep etmiştir.⁸⁹ Gelişme üzerine Ankara Hükümeti, bu olayı Fransız Hükümeti nezdinde protesto etmiştir.⁹⁰

Bu sırada 2 Mart 1923 tarihinde Uçak Grup Komutanlığı lağvedilmiştir. Birinci, ikinci uçak bölükleri doğrudan doğruya cephe ve uçak bataryası birinci bölüğüne bağlanmıştır.⁹¹ Aynı dönemde 2-3 Mart 1923'te bir Fransız deniz uçağı hatt-ı fasılı tecavüzle Şile üzerinde alçak irtifada dolaşarak bölgeden ayrılmıştır.⁹²

3 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır. Çanakkale mıntıkasında Kilitbahir'den kalkan 2 İngiliz Lâpseki üzerinde dolaşmıştır. Cephenin diğer aksamında mühim bir hadise olmamıştır. 4 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı Darıca'dan itibaren kuzey yönünde hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır. Diğer cephelerde mühim bir hadise olmamıştır.⁹³

8 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında bir İngiliz deniz uçağı Şile mıntıkasında hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmış, 2 İngiliz kara uçağı da Darıca'dan itibaren hatt-ı fasıl boyunca Şile istikametine giderek avdet etmiştir. Çanakkale mıntıkasında ise Kilitbahir'den kalkan 4 İngiliz kara uçağı Kale ve Lâpseki istikametlerinde uçmuş ve geri dönmüştür.⁹⁴

9 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında 4 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl ve Şile üzerinde dolaşmıştır. 10 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında bir İngiliz uçağı, hatt-ı fasılı takiben şimale doğru gitmiş ve Erdenli mezarlığı civarında hatt-ı fasılı tecavüz etmiştir.⁹⁵

13 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında gün içerisinde farklı zamanlarda 3 İngiliz uçağı Darıca'dan itibaren kuzeye doğru hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır. İzmir Limanı'nda bulunmakta olan Felemenk gambotu 13 Mart 1923'te limandan çıkmıştır. Aynı tarihte Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde hava keşfi yapmıştır. İzmir mıntıkasında ise saat 10.30'da 5.600 ton ağırlığında meç kruvazörü İzmir limanına girmiştir. Bu sırada limandaki 14.000 ton ağırlığında Ernest Rönan kruvazörünün saat 03.00'te İzmir limanını terk edeceği öğrenilmiştir.⁹⁶ 14 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında iki İngiliz uçağı Darıca'dan itibaren şimale doğru hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır.⁹⁷

16 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde ve şarkında dolaşmıştır.⁹⁸ 17 Mart 1923 tarihinde Batı Cephesi Komutanlığı tarafından İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti'ne gönderilen yazıda, Yunanların İngiltere'de Armstrong fabrikalarına sipariş ettikleri silah ve mühimmatın Dedeoğaç ulaşmak üzere yola çıkarıldığı ve bunlar arasında dörder mitralyöz ile mücehhez, birçok uçağın gemide bulunduğu bildirilmiştir. Bu kapsamda 6'ncı Kolordu'dan, Meriç boyunda bir hadiseye meydan verilmemesi istenmiştir.⁹⁹

⁸⁴ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁸⁵ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁸⁶ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁸⁷ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁸⁸ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁸⁹ BOA, HR.İM, 71/27.

⁹⁰ BOA, HR.İM, 69/34; BOA, HR.İM, 17/99.

⁹¹ ATASE Arşivi, İSH, Kutu: 1797, Gömlek: 30, Belge No: 30-1.

⁹² CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁹³ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁹⁴ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁹⁵ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁹⁶ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁹⁷ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁹⁸ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

⁹⁹ CDAB, 30.10 / 54.358.1.

HARP RAPORLARI PENCERESİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR ASKERİ HAVACILIK FAALİYETLERİ

22 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde ve doğusunda dolaşmış ve yine batıya avdet etmiştir.¹⁰⁰ 24 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı Gebze'den itibaren hatt-ı fasılı takiben Şile istikametine gitmiştir. Uçaklardan birisi Gebze civarında dolaşmış ve daha sonra her ikisi de Şile istikametinde hatt-ı fasılı tecavüz etmiştir.¹⁰¹

29 Mart 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı Darıca civarında hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır.¹⁰² 5 Nisan 1923'te Batı Cephesi'nden İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti'ne gönderilen yazıyla, İstanbul ve Çanakkale Boğazları civarındaki İtilaf kuvvetlerine ait kuvvet durumu bildirilmiştir. Buna göre, İngiltere'den getirilen uçaklarla birlikte Yunan ordusunda uçabilir durumda 41 uçak olduğu, İngilizler tarafından Selanik'e ve Dedeağaç'a birkaç vapur askerî malzeme getirildiği belirtilmiştir.¹⁰³ Aynı tarihte Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı tarafından Darıca'dan itibaren kuzeye doğru hatt-ı fasıl üzerinde hava keşfi yapılmıştır.¹⁰⁴

7 Nisan 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı Darıca'dan itibaren şimale doğru hatt-ı fasıl üzerinde gözlem yapmıştır.¹⁰⁵ 8 Nisan 1923'te Batı Cephesi tarafından elde edilen istihbarat raporunda, İngilizlerin Tophane rıhtımında depo vazifesi gören Lambington vapurunda 40 kadar top, miktarı tahmin olunamayan makineli tüfek ve bombanın ve Firuze vapurunda da bir miktar uçağın bulunduğu öğrenilmiştir.¹⁰⁶

10 Nisan 1923'te Kocaeli mıntıkasında zevalde 2 İngiliz uçağı Darıca üzerinde bir müddet dolaşmıştır.¹⁰⁷ 12 Nisan 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı Mudaralı'ya kadar hatt-ı fasıl üzerinde uçmuş ve Fadıllı civarında hatt-ı fasılı iki kilometre kadar tecavüz etmiştir.¹⁰⁸

14 Nisan 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı Darıca civarında hatt-ı fasılı bir kilometre tecavüz ederek Darıca üzerinde ve doğusunda gayet alçaktan keşfiyatta bulduktan sonra hatt-ı fasılı takiben Karadeniz'e kadar geçmiştir.¹⁰⁹

16 Nisan 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı Şile'den itibaren Darıca'ya kadar hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmış ve Balçık ile Gebze'de hatt-ı fasılı tecavüz etmiştir.¹¹⁰ 20 Nisan 1923'te Kocaeli mıntıkasında bir İngiliz uçağı Gebze ile Balçık arasında ve hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır.¹¹¹

3. İkinci Dönem Barış Görüşmelerinden Lozan Antlaşması'na Kadar Hava Faaliyetleri (23 Nisan 1923-24 Temmuz 1923)

Lozan'daki barış görüşmeleri 23 Nisan 1923'te tekrar başlamıştır. Ancak görüşmeler başlamasına karşın karşılıklı hava keşif gözlem faaliyetleri Lozan Antlaşması'na kadar devam etmiştir. Bu durum her iki tarafın teyakkuz vaziyetini koruduğunu ve savaş ihtimalini göz önüne aldığı göstermektedir.

25 Nisan 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı tarafından hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır.¹¹² 27 Nisan 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı Darıca'dan itibaren hatt-ı fasılı takiben kuzeye gitmiştir. Aynı gün İzmir mıntıkasında ise Türk ordusuna ait bir uçak Midilli'ye girerek psikolojik harp kapsamında beyanname atmış ve sorunsuz olarak geri dönmüştür.¹¹³

Aynı dönemde TBMM'nin protestolarına rağmen Fransız uçakları, güneyde hava sahası ihlali yapmaya devam etmiştir. Bir Fransız uçağının 25-26 Nisan 1923 tarihleri arasında Kilis üzerinden kuzeye doğru uçuğu tespit edilmiştir.¹¹⁴

5 Mayıs 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasılın Darıca-Gebze kuzeyinde dolaşmış ve avdet etmiştir.¹¹⁵ 7 Mayıs 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasılı takip ederek Şile istikametine

¹⁰⁰ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹⁰¹ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹⁰² CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹⁰³ CDAB, 30.10 / 54.358.1.

¹⁰⁴ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹⁰⁵ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹⁰⁶ CDAB, 30.10 / 54.358.1.

¹⁰⁷ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹⁰⁸ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹⁰⁹ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹¹⁰ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹¹¹ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹¹² CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹¹³ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹¹⁴ BOA, HR.İM,72/73, lef 1-3.

¹¹⁵ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

uçmuştur.¹¹⁶ İlgili hava keşifleri İtilaf unsurlarının Türk ordusunun vaziyetini sürekli takip ettiğini göstermektedir.

10 Mayıs 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı Şile batısından itibaren ve hatt-ı fasılı takiben Darıca-Tuzla istikametine uçmuştur.¹¹⁷ 15 Mayıs 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasılı takiben Şile güneybatısından Darıca'ya kadar gelmiş ve garp istikametinde avdet etmiştir.¹¹⁸ Bu hava keşifleri İngilizlerin Kocaeli Yarımadası'na yönelik özel bir önem ve ihtimam gösterdiğini kanıtlamaktadır.

18 Mayıs 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı Şile'nin batısından itibaren hatt-ı fasılı takiben Gebze istasyonuna kadar gelmiş ve sonra batıya dönmüştür.¹¹⁹ 23 Mayıs 1923'te Kocaeli mıntıkası üzerine gelen 2 İngiliz uçağı, Marmara'dan itibaren hatt-ı fasılı takip ederek Karadeniz'e çıkmış ve batı yönünde avdet etmiştir.¹²⁰ 25 Mayıs 1923'te Kocaeli mıntıkasında Tuzla istikametinden 2 İngiliz uçağı, hatt-ı fasılı takiben Ahmedî köyüne kadar gelip dönmüştür.¹²¹ Hava keşifleri İngilizlerin düzenli olarak hatt-ı fasılı takip ettiğini göstermektedir.

29 Mayıs 1923'te Kocaeli mıntıkasında 2 İngiliz uçağı, hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır. Çanakkale mıntıkasında Kale'den uçan 8 İngiliz uçağı Lapseki'ye gelmiş ve Görece, Gelibolu istikametlerinde bir müddet dolaşmıştır. Aynı dönemde 2 İngiliz uçağı, Bergos ve Lâpseki üzerinde dolaşmıştır. 30 Mayıs 1923'te Çanakkale mıntıkasında pek yüksek bir irtifadan İstanbul istikametinden gelen 4 kara uçağı, Çanakkale'den geçmiş, 3 uçak da Çanakkale'den hareketle Gelibolu üzerinden Rumeli cihetine gitmiştir.¹²²

2 Haziran 1923'te Çanakkale mıntıkasında 7 düşman uçağı, boğaz üzerinde uçmuştur. Bu esnada boğaz civarında top sesleri işitilmiştir. Ancak, hattı fasıl üzerinde olumsuz bir hadise olmamıştır.¹²³ 11 Haziran 1923 tarihinde sınır ihlali yapan Fransız uçakları, Ankara Hükümeti tarafından Fransız Komiserliği nezdinde protesto edilmiştir.¹²⁴ 12 Haziran 1923'te Çanakkale'de muhtelif saatlerde kalkan 3 kara ve 2 deniz uçağı Kale, Lâpseki ve Gelibolu yarımadası üzerinde muhtelif irtifalarla uçmuştur.¹²⁵

15 Haziran 1923'te Çanakkale mıntıkasında 2 Yunan uçağı, Rumeli istikametlerine gitmiş ve iki saat sonra avdet etmiştir. Gelibolu istikametinden Lapseki'ye doğru gelen 4 uçak da Karamürsellers, Yaylar, Karabiga ve Aydıncık üzerinde dolaşmıştır.¹²⁶ 16 Haziran 1923'te 2 İngiliz uçağı Kocaeli hatt-ı fasılı üzerinde hava keşfi yapmıştır. Bu sırada 16-17 Haziran 1923 gecesi Ayvacı güneybatısında Külahlı sahiline takarrüp etmek isteyen bir kayık ve 17 Haziran 1923'te Foça sahiline 150 metre kadar yaklaşan bir motor, Türk postalarının ateşi ile uzaklaştırılmıştır. 17 Haziran 1923'te Kocaeli mıntıkasında bir İngiliz uçağı, hatt-ı fasıl üzerinde gözlem ve istihbarat faaliyetinde bulunmuştur.¹²⁷

19 Haziran 1923'te Kocaeli mıntıkasında uçan bir İngiliz uçağı, hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmış ve öğleden evvel Marmara açıklarında işitilen top seslerinden düşman gemilerinin atış talimi yaptıkları anlaşılmıştır. Dikili güneyinde Marvalıç Adası istikametinden gelen bir denizaltı, Türk sahil bölgesine yaklaşmış, ancak açılan makineli tüfek ateşi üzerine batı istikametine uzaklaşmıştır.¹²⁸ 20 Haziran 1923'te Kocaeli mıntıkasında Tuzla istikametinden gelen 2 İngiliz uçağı, hatt-ı fasıl üzerinde bir müddet devran ederek avdet etmiştir. Bu sırada Çanakkale mıntıkasında 2 düşman uçağı, Rumeli istikametinde bir müddet uçuktan sonra geri dönmüştür. Aynı dönemde Kale istikametinden fasılalı top ve makineli tüfek sesleri geldiği işitilmiştir.¹²⁹

21 Haziran 1923 tarihinde Refet Paşa tarafından Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiye Riyâseti'ne gönderilen yazıyla, Lozan'daki durumun önemli bir aşamaya geldiğinden, müttefiklerin düşmanca davranışları karşısında nasıl hareket edileceği sorulmuştur.¹³⁰ Aynı tarihte Kocaeli mıntıkasında Tuzla istikametinden gelen 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde bir müddet uçarak geri dönmüştür. Bu sırada İstanbul istikametinden gelen bir düşman savaş gemisi rastgele 30 mermi atmıştır. Aynı dönemde Çanakkale mıntıkasında 2 düşman uçağı Rumeli

¹¹⁶ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹¹⁷ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹¹⁸ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹¹⁹ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹²⁰ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹²¹ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹²² CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹²³ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹²⁴ BOA, HR.İM,74/70; BOA, HR.İM,19/98.

¹²⁵ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹²⁶ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹²⁷ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹²⁸ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹²⁹ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹³⁰ ATBD, Belge No: 46 (1-2).

HARP RAPORLARI PENCERESİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR ASKERİ HAVACILIK FAALİYETLERİ

istikametinde bir müddet dolaştıktan sonra avdet etmiştir. Bu sırada Kale istikametinde fasıllı top ve makineli tüfek sesleri işitilmiştir.¹³¹

22 Haziran 1923'te Fevzi Paşa tarafından Refet Paşa'ya verilen cevapta, İtilaf unsurlarının düşmanca tutumu karşısında İstanbul komutanlığının İtilaf devletlerine ait uçak hangarlarını tahrip etmesi istenmiştir.¹³² Aynı tarihte Büyükaada batısında görülen 2 İtilaf savaş gemisi Marmara istikametinde 15 kadar mermi atmış ve saat 08.00'de kadar Marmara istikametinde muhtelif fasıllarla top sesleri işitilmiştir. Öğleden sonra bir İngiliz uçağı Kocaeli mıntikasında hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmış ve diğer bir uçak Çanakkale'den Rumeli istikametine giderek avdet etmiştir.¹³³

27 Haziran 1923'te Çanakkale mıntikasında 2 İngiliz uçağı Rumeli istikametinde uçup geri dönmüş, 4 İngiliz uçağı muhtelif saatlerde Kale'den Bergos üzerine gelerek avdet eylemiştir.¹³⁴ Aynı tarihte Batı Cephesi'nden İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti'ne gönderilen yazıyla, son günlerde Çatalca, Silivri, Çorlu mıntikası üzerinde İngiliz uçaklarının faaliyette bulunduğu bildirilmiştir.¹³⁵ 28 Haziran 1923'te Kocaeli mıntikasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır. Cephenin diğer mıntıklarında bir hadise olmamıştır.¹³⁶

9 Temmuz 1923'te Kocaeli ve Çanakkale mıntıklarında 4 İngiliz uçağı hava keşfinde bulunarak, geri dönmüştür.¹³⁷ 13 Temmuz 1923'te 2 İngiliz uçağı, Kocaeli mıntikasında hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmıştır.¹³⁸ 14 Temmuz 1923'te Çanakkale mıntikasında bir İngiliz uçağı uçmuş ve Boğaz'da batı istikametinden top sesleri işitilmiş, aynı zamanda Kumkale istikametinden 5 tenvir fişeğı atılmıştır.¹³⁹ İlgili faaliyetler İtilaf kuvvetlerinin tatbikat ve manevra yaparak olası çatışma riskine karşı hazırlık yaptığını göstermiştir.

19 Temmuz 1923'te Kocaeli mıntikasında 2 İngiliz uçağı hatt-ı fasıl üzerinde dolaşmış ve cephenin farklı bölgelerinde başka bir hadise olmamıştır.¹⁴⁰ 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile hava keşif ve gözetim faaliyetleri sona ermiştir.

SONUÇ

Birinci Dünya Harbi'ni Osmanlı Devleti adına bitiren Mondros Mütarekesi'nden sonra İtilaf Devletleri tarafından Anadolu işgal edilmeye başlanmıştır. Bu sırada padişah ile İstanbul Hükümeti'nin işgallere sessiz kalması üzerine önce Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, ardından da Kuva-yı Milliye birlikleri kurulmaya başlanmıştır. Bölgesel olarak kurulan bu yapılar, Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın Samsun'a çıkışıyla beraber örgütlü ve kolektif bir tepkiye dönüşmüştür. Bu ortamda düzenlenen kongreler ile Millî Mücadele teşkilatlanmış ve ardından TBMM'nin açılması ile millet iradesine dayalı yeni bir devlet kurulmuştur.

TBMM'nin açılmasından sonra işgalcileri yurttan atmak amacıyla düzenli ve disiplinli orduların kurulmasına yönelik adımlar atılmıştır. Bu kapsamda TBMM ordularına bağlı ilk hava teşkilatı 13 Haziran 1920'de Kuva-yı Havaiye Şubesi adıyla kurulmuştur. Aynı dönemde Konya ve Eskişehir gibi şehirlerde toplanan Birinci Dünya Harbi'nden kalma uçakların tamir ve onarımına başlanmıştır. Tamiri bitirilen uçaklarla ilk uçak bölükleri kurulmuş ve ardından bölgesel teşkilere verilen destekle hava harekât görevleri icra edilmeye başlanmıştır.

Kuva-yı Milliye birliklerinin işgal güçlerini Anadolu'dan atma güç ve mahiyetinin olmaması ve özellikle Kuva-yı Milliye şeflerinin başına buyruk tutumları sebebiyle, yerel unsurların dağıtılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda 8 Kasım 1920'de düzenli ordu kurulmuş ve ardından işgalci güçlere karşı mücadeleye girilmiştir. Aynı dönemde Yunanların, Sevr Antlaşması'nı zorla Türk milletine kabul ettirmek istemesi üzerine önce İnönü Muharebeleri meydana gelmiştir. Yunan kuvvetlerinin, Anadolu'daki işgal alan ve sahalarını genişletme istek ve hedefleri ile gerçekleşen bu savaş, Türk ordusunun zaferi ile kazanılmıştır. Muharebeler sırasında Türk ordusunun elinde bulunan 4 uçak ile muharebelere katkı sağlanmıştır. Muharebelerin başından, çatışmaların sonuna kadar yapılan keşif ve gözetleme uçuşları ile Yunan ordusunun vaziyeti ve durumu tespit edilmiştir.

İkinci İnönü Muharebesi'nden sonra Yunanlara karşı gerçekleştirilen Aslıhan-Dumlupınar Muharebelerinde Türk ordusunun taarruz gücüne sahip olmadığının ortaya çıkması Kütahya-Eskişehir Muharebelerinin gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu muharebeler sırasında Yunan taarruzu sonucu Türk

¹³¹ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹³² ATBD, Belge No 46 (3-4).

¹³³ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹³⁴ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹³⁵ CDAB, 30.10 / 54.358.1.

¹³⁶ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹³⁷ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹³⁸ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹³⁹ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

¹⁴⁰ CDAB, 30.10 / 54.357.8.

DAVUD KAPUCU

hatlarının yarılması, havacıların da içinde bulunduğu kuvvetlerin TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesine neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın emri doğrultusunda Türk ordusu 200 kilometre çekilerek Sakarya'daki yeni mevzilerinde konuşlanmıştır. Aynı emir kapsamında, uçak bölükleri de önce Polatlı, ardından da Malıköy'e intikal etmiştir. Bu sırada mecliste yapılan uzun tartışmalardan sonra Mustafa Kemal Paşa'ya Başkomutanlık yetkisi ile beraber, TBMM'nin tüm yetkileri devredilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlık yetkisini aldıktan sonra çıkardığı Tekalif-i Milliye Emirleri ile ordunun ihtiyaçlarını karşılamayı ve Türk ordusunu verilecek ölüm kalım mücadelesine hazırlamayı amaçlamıştır. Neticede Sakarya hatlarında Türk milleti tarafından verilen var olma mücadelesi sonucunda ordu zaferle bu mücadeleden ayrılmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi sırasında yapılan kritik hava keşif görevleri ile Yunan ordusunun manevra ve kuvvet kaydırma faaliyetleri tam zamanında belirlenmiştir. Bu durum zaferin kazanılmasında önemli bir kuvvet çarpanı olarak Türk havacıların hanesine yazılmıştır.

Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra Türk ordusu hızla taarruz hazırlıklarına başlamıştır. Bu kapsamda Almanya ve İtalya'dan temin edilen yeni ve son model uçaklarla harp harekâta katkı sağlanmıştır. Özellikle İtalya'dan alınan Spad uçakları, Yunan uçaklarına üstünlük sağlanmasına zemin hazırlamıştır. Hazırlıklardan sonra 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz'un ilk günü hava harekâtına 17 uçakla katılım sağlanmış ve uçaklarla yapılan hava perdesi ile Yunan satih güçleri baskı altına alınmıştır. Bir taraftan Yunan uçakları engellenmiş, diğer taraftan hem keşif-gözetleme hem de bombardıman ve mitralyöz ateşi ile satih güçlerine destek verilmiştir. Yapılan keşif görevleri ile Başkomutanlık makamının aldığı kararlarda etkili bir rol üstlenilmiştir.

Büyük Taarruz sonrasında Türk ordusu 9 Eylül 1922'de İzmir'i işgalden kurtarmıştır. Bu sırada Türk hava unsurları da İzmir Seydiköy'e gelerek yerleşmiştir. Ardından çıkarılan emirle tüm hava birlikleri İzmir'de toplanmıştır. İzmir'in kurtarılmasından sonra Türk ordusu, İstanbul ve çevresini kurtarmak amacıyla bölgeye yönelmiştir. Bu durum İtilaf güçleri ile Türk ordusunun karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Neticede İtilaf güçlerinin çağrısı ile 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır. Mudanya Mütarekesi ile millî mücadelenin askerî safhası sona ermiştir. Mütarekeden sonra Lozan'da barış görüşmeleri başlamıştır. Bu safhada Türk hava unsurları Güney Marmara'daki çeşitli bölgelerde konuşlandırılmış ve görüşmelerin kesilmesi ihtimaline karşı teyakkuzda bulundurulmuştur.

Lozan'daki görüşmeler devam ederken yapılan hava keşif-gözetleme görevleri ile İtilaf unsurlarının karada, denizde ve havadaki hareketliliği sürekli bir şekilde izlenmiştir. Böylece, Türk satih güçleri ile koordineli bir şekilde havacılar, İtilaf unsurlarını yakından takip etmiştir. İlgili keşif gözetleme faaliyetleri 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalanıncaya kadar devam etmiştir. Bu keşif faaliyetleri ile hava unsurları, Türk ordusunun gören gözü ve istihbarat kaynağı olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 26, Gömlek: 117, Belge No: 117-5.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 675, Gömlek: 27, Belge No.: 27-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 2070, Gömlek: 25, Belge No: 25-48.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 2070, Gömlek: 25, Belge No: 47-2.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1388, Gömlek: 22, Belge No: 9-2.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1773, Gömlek: 151, Belge No: 151-2.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1666, Gömlek: 112, Belge No: 112-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1797, Gömlek: 25, Belge No: 25-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 717, Gömlek: 126, Belge No: 126-(1-2).
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1797, Gömlek: 117, Belge No: 117-7.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1793, Gömlek: 44, Belge No: 44-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1629, Gömlek: 91, Belge No: 91-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1597, Gömlek: 89, Belge No: 89-4.

HARP RAPORLARI PENCERESİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR ASKERİ HAVACILIK FAALİYETLERİ

- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1793, Gömlek: 49, Belge No: 49-3.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1659, Gömlek: 25, Belge No: 25-1.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1673, Gömlek: 157, Belge No: 157-4;
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1671, Gömlek: 116, Belge No: 116-2.
- ATASE Arşivi, *İSH*, Kutu: 1797, Gömlek: 30, Belge No: 30-1.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB), 30.10 / 54.356.4.
- CDAB, 30.10 / 54.356.4.
- CDAB, 30.10 / 54.358.1.
- CDAB, 30.10 / 54.357.8.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),
- Hariciye Nezâreti İstanbul Murahhaslığı (BOA, HR.İM), 13/131.
- BOA, HR.İM, 13/111, lef 1.
- BOA, HR.İM, 65/23.
- BOA, HR.İM, 65/23, lef 3.
- BOA, HR.İM, 235/52.
- BOA, HR.İM, 66/39, lef 2.
- BOA, HR.İM, 65/3, lef 4-5.
- BOA, HR.İM, 235/15.
- BOA, HR.İM, 235/39.
- BOA, HR.İM, 13/90.
- BOA, HR.İM, 65/3, lef 2-3, 9.
- BOA, HR.İM, 71/27.
- BOA, HR.İM, 69/34.
- BOA, HR.İM, 17/99.
- BOA, HR.İM, 72/73, lef 1-3.
- BOA, HR.İM, 74/70.
- BOA, HR.İM, 19/98.
- Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi Katalogları (TİTE)
- TİTE, Kutu: 55, Gömlek: 122, Belge No: 122001.
- TİTE, Kutu: 56, Gömlek: 63, Belge No: 633001.
- Kitap ve Makaleler**
- AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat ve Turhan Selim, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, C. II, Ks.1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.
- AKŞİN, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, C. I, Yenigün Haber Ajansı, İstanbul 1997.
- ALACI, Beral, *Millî Mücadele Döneminde Sarıgöl*, *Millî Mücadele Döneminde Manisa*, Berikan Yayınevi, Ankara 2020, s. 147-180.
- ALBAYRAK, Mustafa, *Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998.
- ARI, Kemal, *Üçüncü Kılıç*, Zeus Kitabevi, İzmir 2011.
- Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD), Belge No 24-1.

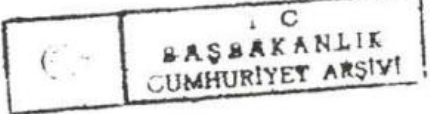
DAVUD KAPUCU

- Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD), Belge No 24-2.
- Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD), Belge No 27-3.
- Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD), Belge No: 46 (1-2).
- Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD), Belge No 46 (3-4).
- ERİK, Jan, Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 1989.
- HARP TARİHİ VESİKALARI DERGİSİ (HTVD), Yıl 18, S.67, Vesika No: 1510. (Bkz. EK-5, 5a).
- JAESCHKE, Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- KORKMAZ, Erdal ve Özden, Şeyma. “Arşiv Belgeleri Çerçevesinde Birinci Dünya Savaşı’nda Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa”, Sosyal ve Beşerî Bilimlere Multidisipliner Bakış, Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları, İstanbul 2019, s. 21-50.
- KORKMAZ, Erdal, “Mondros Mütarekesi Ekseninde Türk Askeri Havacılığının Arşiv Belgeleri Işığında Analizi”, *19 Mayıs’ın 100. Yıldönümünde Atatürk ve Türk İstiklali Uluslararası Sempozyumu 15-18 Mayıs 2019*, Yorum Matbaacılık, İstanbul 2019.
- KORKMAZ, Erdal, “Sakarya Meydan Muharebesi’nde Türk Hava Kuvvetleri”, *Havacılık Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Hava Basımevi, Ankara 2015, s. 161-174.
- KURT, Deniz ve Korkmaz Erdal, *Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri (Harekât ve Teşkilatlanma Tarihi 1911-1922)*, C. I, Hava Basımevi, Ankara 2020.
- MERAY, Seha, L., *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler*, Birinci Takım, C. I, Kitap I, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- SELEK, Sabahattin, *İsmet İnönü Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.
- SOYSAL, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları*, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.
- UZGEL, İlhan ve Kürkçüoğlu Ömer, *1919-1923 İngiltere’yle İlişkiler, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (Ed. Baskın Oran), C. I, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 139-147.
- VAKİT GAZETESİ, 5 Teşrinisani/Kasım 1338/1922, s. 3.
- YUVALI, Abdulkadir, “Atatürk ve Kuva-yı Milliye”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 13, S. 34, 1997, s. 265-277.

HARP RAPORLARI PENCERESİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN LOZAN
BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR ASKERİ HAVACILIK FAALİYETLERİ

EKLER

Ek-1: 21-22 Ocak 1923 Tarihli Harp Raporu

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

تورکیا بولک ملت مجلسی
ارکان حربیة عمومیہ ریاستی

۳۹-۱-۲۱ حرب راپوریدر .
۱- قوجه ایل منطته سنده ایکی کچیز طیاره سی داریمجدن اعتباراً خطی تنقیماً شماله طوغری
ارچیش و بعض نقاطده خط فانی تجاوز ایشددر . بشقه بر حادنه یوقدر . ۱۳۹ نومرولیدر .

۳۹-۱-۲۲ حرب راپوریدر .
۱- بوکون غرب جبهه سنده مهم برشی اولماشده . ۱۵۰ نومرولیدر .
ارکان حربیة عمومیہ رئیس
فوزی

امانده معاذ بقدر ۳۹ - ۱ - ۲۳
ارکان حرب یکباشی

۱ / ۲۶ / ۲۲۹

**HARP RAPORLARI PENCERESİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN LOZAN
BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR ASKERİ HAVACILIK FAALİYETLERİ**